

ОЛЕКСІЙ
БУТОВСЬКИЙ -
(1838 - 1917)

Життєвий і творчий шлях О.Д. Бутовського

Полтавщина славиться своїми видатними синами та дочками, серед них — Олексій Бутовський – один із засновників фізкультурної совіти військових. Він генерал-лейтенант царської Росії, член 1-го складу Міжнародного олімпійського комітету (МОК) 1894 року, представник Росії на Олімпійських іграх сучасності в Афінах 1896 року; видатний теоретик та практик фізкультурного руху зі світовим ім'ям. В Україні прізвище О.Д. Бутовського ще й досі маловідоме. Наша держава почала «відкривати» Бутовського на початку 90-х років ХХ ст.; на Полтавщині про нього дізналися наприкінці 90-х років.

Так трапилося, що О.Д. Бутовський більше знаний за кордоном, ніж у нас. Відомості про вченого, його листування з «батьком» Олімпійських ігор сучасності Пером де Кубертенем знаходяться в Олімпійському музеї у Лозанні (Швейцарія).

Відкриття завіси таємничості над цим іменем почалося з фотознімка 1894 року, на якому серед інших членів МОК - наш земляк Олексій Бутовський.

Народився О.Д. Бутовський 9 червня 1838 р. (за старим стилем) у дворянській сім'ї. Олексій був первістком у багатодітній родині. Батько був військовим, мав чин штабс-капітана. Заможне становище батьків - 350 десятин землі, невеликий завод із розведення породистих коней - дозволило Олексію навчатися у спеціалізованому приватному пансіоні м. Полтави. Після його закінчення О. Бутовський вступив у 1849 році до Петровського-Полтавського, а потім до Костянтинівського. кадетського корпусу. Завершивши навчання у кадетських корпусах, у 1856 році він проходить практичний курс в Дворянському Санкт-Петербурзькому полку і отримує звання прапорщика лейб-гвардії Павловського полку. У 1858-1861р.р. служить «репетитором військових наук» у Петровсько-Полтавському кадетському корпусі, де набуває перших організаторських навичок і початкового педагогічного досвіду.

Після репетиторської практики Бутовський знову проходить службу

у військах і в 1864-1866 рр. у званні штабс-капітана командує ротою. На цій посаді застало його трагічне повідомлення про смерть батька на рідній Полтавщині в 1865 р. Це дуже вразило Олексія Бутовського і він дав собі слово за всяку ціну виконати головне бажання батька — отримати вищу військову освіту. Згодом він вступає до Миколаївської інженерної академії й успішно її закінчує.

У 1871 р., маючи вже достатній життєвий, педагогічний і армійський досвід і диплом інженерної академії, О.Д. Бутовський був призначений на посаду офіцера-вихователя в одну з військових гімназій Санкт-Петербурга. Праця на цій посаді суттєво відбивається на його подальшій долі, службовій кар'єрі й послужному списку. Він починає тісне співробітництво з Головним управлінням військових навчальних закладів (ГУВНЗ) військового міністерства Росії. Зокрема, у 1888 році його призначають членом комісії з організації позакласних занять фізичними вправами у кадетських корпусах, головою комісії з розробки заходів щодо попередження псування зору вихованців кадетських корпусів, а після закриття військовим міністром Росії. І.С. Ванновським «Курсів П.Ф. Лесгафта» полковнику О. Бутовському доручається створення «інших курсів гімнастики».

Служба у регулярних військах, участь у бойових операціях, праця офіцером-вихователем у військовій гімназії, співробітництво з головним управлінням військових навчальних закладів дали змогу О.Д.Бутовському глибоко зрозуміти значення фізичного виховання у підготовці майбутніх офіцерів. Тому, поряд з виконанням своїх прямих обов'язків офіцера-вихователя, він бере на себе організацію і проведення з учнями військової гімназії занять із фехтування, гімнастики, рухливих ігор та інших видів фізичних вправ. Тут він також читає власний курс теорії і методики гімнастики й тілесних вправ. У цій сфері діяльності він виступає як

досвідчений методист, котрий правильно розуміє біологічні, психологічні й педагогічні основи фізкультурної освіти майбутніх офіцерів.

У кінці 80-х років ХХ ст. О.Д. Бутовський стає одним із найпопулярніших і визнаних у Росії фахівців у галузі фізкультурної освіти й фізичного виховання, а його ім'я — відомим за кордоном, куди він неодноразово виїжджав вивчати досвід.

Будучи основоположником наукової системи фізкультурної освіти військовослужбовців, О.Д. Бутовський правильно розумів, що людина — одночасно і цілісний організм, і особистість. Це сприяло вирішенню складного питання взаємозв'язку розумового, морального, естетичного і фізичного розвитку людини, який перебуває в єдності. Перспективне бачення цих актуальних проблем, виявлена ним творча ініціатива і величезна працездатність не залишилися поза увагою військового міністерства Росії: його запросили на роботу в Головне управління військових навчальних закладів (ГУВНЗ). Тут О.Д. Бутовський уперше теоретично обґрунтовує необхідність отримання військовими не лише загальної, а й спеціальної фізкультурної освіти, пов'язуючи її з формуванням природних рухових навичок (біг, ходьба, метання тощо), зумовлених генетичною програмою фізичного розвитку людини та прикладною фізичною підготовкою, характерною для конкретної професійної діяльності (військової, виробничої тощо). Викладаючи історію, теорію і методику тілесних вправ, Олексій Дмитрович намагався сформувати у слухачів кращі якості, які необхідні мислячій військовій людині: прагнення до пізнання нового, любов до праці, жадобу до знань, усвідомлення власної людської гідності. Він переконливо пропагував і впроваджував у життя військовослужбовців принцип всебічного, гармонійного розвитку особистості офіцера.

Праця у Головному управлінні військових навчальних закладів, педагогічна діяльність на курсах з фізичного виховання офіцерів-вихователів вимагала від О.Д. Бутовського різнобічної підготовки: він читав лекції зі

шведської гімнастики, історії спорту, теорії і методики фізкультурної освіти і багато друкувався в журналах «Русская школа», «Педагогический сборник».

Основою педагогічної і наукової діяльності вченого були проблеми фізкультурної освіти і фізичного виховання майбутніх офіцерів та молоді, яка готується до військової служби . У 1885 — 1890 рр. за завданням військового відомства він від'їжджає вивчати досвід фізкультурної освіти в Англії, Австрії, Італії, Німеччині, Франції, Швеції та інших країнах. Результати відряджень відображено в працях: «Шведська педагогічна гімнастика» (1897), «Система шведської педагогічної військової гімнастики» (1899), «Виховання і тілесні вправи в англійських школах» (1915), які стали вагомим внеском в узагальнення історичного та сучасного авторів досвіду фізкультурної освіти в зарубіжних країнах, розробку теорії і методики фізичного виховання підрастаючого покоління,

У першій половині 1892 р. О.Д. Бутовський потрапляє до Франції, яка в кінці ХІХ ст. стала духовним центром міжнародного спортивного життя. Метою його поїздки було вивчення змісту та організації викладання гімнастики, фехтування у військових і цивільних навчальних закладах цієї країни.

У Франції він уперше зустрівся з відомим французьким спортивним діячем П'єром де Кубертенем, якого було обрано 1887 р. генеральним секретарем найвпливовішої у країні організації - Федерації французьких спілок легкоатлетичних дисциплін. У наступні роки між ними зав'язується регулярне листування. У 1894 р. О.Д. Бутовський бере активну участь в організації історичного Міжнародного атлетичного конгресу в Парижі, на якому була затверджена Олімпійська Хартія та обрано керівний орган - МОК. Нашого земляка було обрано до першого складу МОК, у якому він перебував до 1900 року.

У 1896 р. О.Д. Бутовський, як член Міжнародного олімпійського комітету, побував на І олімпійських іграх в Афінах, які проводилися з 6 по 15 квітня. Він, як очевидець подій, на все дивився з великою цікавістю. Це був

інтерес визнаного фахівця, який умів спостерігати і глибоко аналізувати події. Яскрава й урочиста церемонія відкриття Олімпійських ігор, атмосфера доброзичливості й загального емоційного піднесення на переповненому стадіоні, який уміщав 80 тис. глядачів, залишили у О.Д. Бутовського незабутнє враження великого спортивного форуму. Він повністю усвідомив непересічне значення такого форуму для подальшого розвитку олімпізму в світі. Водночас він відчував глибоке розчарування й гіркоту через відсутність серед учасників I Олімпійських ігор команди з Росії. Після повернення з Афін О.Д. Бутовський і його земляк Микола Сергійович Ріхтер, який був присутній на I Олімпіаді як кореспондент газети «Кієвлянинь», докладають великих зусиль для перенесення благородної ідеї П'єра де Кубертена в Росію й Україну. Проте і їхніх зусиль виявилось замало, аби перебороти всеросійську інерцію. На перші три Олімпіади Росія не спромоглася послати спортивні команди. Лишена IV Олімпійські ігри (1908р.) в Лондоні було офіційно відряджено шість спортсменів, які виступили дуже успішно і вибороли золоту олімпійський медаль (фігурне катання на ковзанах) і срібні нагороди (боротьба греко-римського стилю).

Ці досягнення показали великі можливості російських спортсменів на олімпійських форумах і те, що зусилля О.Д. Бутовського та його однодумців не були марними. Слід відмітити вагомий теоретичний доробок і педагогічний практичний досвід О.Д. Бутовського у розвиток фізичного виховання молоді. Бутовський з перших кроків своєї діяльності паралельно вирішував три взаємопов'язані питання: вивчати і узагальнювати зароджуючийся вітчизняний досвід у сфері фізичного виховання і спорту, враховуючи досвід закордонний; розробляти лекційний курс, методичні посібники; пропагандувати ідеї фізичного виховання і спорту.

За ці роки Бутовський опублікував декілька десятків робіт стосовно даної проблематики. Його праці друкувалися на сторінках «Педагогічного збірника», «Військового збірника», в інших виданнях та видавалися окремими книгами.

У галузі фізичного виховання Бутовський проявив себе як багатогранний діяч, як вчений і практик: історик, теоретик, методист, організатор і керівник учбових центрів з підготовки спеціалістів для цієї сфери. Бутовський вважав, що вчителі повинні володіти різноманітними педагогічними знаннями, охоплюючи і теоретичні та необхідні практичні навички.

Міркування і думки Бутовського про вчителя телесних вправ і зараз є актуальними, тим паче вони були актуальні у пору, коли лише формувалися основи системи підготовки спеціалістів. "Навчати телесним вправам, – вважав Бутовський, – може тільки людина, що сама вміє їх робити і випробує на собі все значення повторної роботи як зі сторони засвоєння, так і зі сторони загального його психо-фізіологічного впливу". Бутовський вважав, що "вчитель повинен мати досконало чітке уявлення про кожну викладаєму їм вправу зі сторони його образовчого значення. Педагог повинен розуміти ціль вивчення, місце кожної вправи в системі загальної фізичної освіти, до того ж вміти вести його так, щоб ціль досягалася з найменшими труднощами для учня і з найбільшою вигодою для його фізичного розвитку. Ці ідеї Бутовський намагався реалізувати у своїй багаторічній викладацькій роботі.

В 1890 році Бутовському було доручено організувати "часові літні курси" для підготовки офіцерів, вихователів кадетських

корпусів "до керівництва різними галузями фізичної освіти". На протязі 16 років Бутовський був беззмінним керівником цих курсів. Тут він був і основним викладачем: читав лекції по історії, теорії і методиці тілесних вправ. Протягом багатьох років Бутовський намагався створити в Росії навчальний заклад з підготовки спеціалістів у галузі фізичного виховання. У 1909 р. У Санкт-Петербурзі була відкрита Головна Гімнастико-фехтувальна школа.

О.Д. Бутовський немало зробив для пропаганди і розповсюдження ідей фізичного виховання у Росії. Його праці "Что такое физическое образование?", "Телесные упражнения как предмет преподавания", "Общие

правила преподавания телесных упражнений", «Из чтений по истории и методике телесных упражнений», «Записки по истории и методике телесных упражнений», «Образовательные свойства телесного упражнения», праці присвячені шведській гімнастиці та інші були цінними посібниками не тільки для слухачів Головної гімнастико-фехтовальної школи, але й для всіх цікавившихся питанням фізичного виховання. Практично у всіх своїх роботах Бутовський незмінно торкається тих чи інших аспектів фізичного виховання, спорту в Росії. У його роботах немало критичних оцінок стану фізичного виховання в армії, школах, в інших навчальних закладах.

З перших кроків своєї діяльності у області фізичного виховання Бутовський звернувся до вивчення закордонного досвіду. Він звернув увагу на "крайню убогість знань у нашій педагогічній літературі про тілесні вправи в інших країнах". Завдяки зусиллям Бутовського це було виправлено. Його праці присвячені зарубіжним країнам, стали цінним вкладом у вітчизняну історіографію фізичного виховання і спорту.. Його праці "Телесніє упражнения во Франции", "Система шведской педагогической и военной гимнастики", «Воспитание и телесные упражнения в английских школах» - унікальні джерела для вивчення історії фізичного виховання і спорту у цих країнах. У вітчизняній дореволюційній літературі і працях, присвячених шведській гімнастиці, праця Бутовського "Система шведской педагогической и военной гимнастики» була найповнішою і найвагомішою. Треба сказати, що у Росії в XIX ст. спостерігалась незвичайно висока зацікавленість до шведської гімнастики. Достатньо сказати, що у чотирьох відомих Європейських системах гімнастики - німецької, шведської, французької, сокольської – саме шведська гімнастика почала впроваджуватись першою, тому, безперечно, праця Бутовського виділяється на фоні вітчизняної літератури своєю змістовністю.

Не менш вісокою була й праця «Воспитание и телесные упражнения в английских школах». У цій праці Бутовський узагальнив результати свого перебування в Англії у кінці 90-х років, результати особистих спостережень,

а також матеріали з англійських та інших закордонних джерел.

Д.Бутовський неодноразово підкреслював, що для розробки вітчизняної системи фізичного виховання необхідне вивчення історичного і зарубіжного досвіду. При цьому автор застерігав проти сліпого копіювання, закликав враховувати конкретні умови.

Бутовський займає почесне місце у плеяді піонерів олімпійського руху. Він стояв у витоків неоолімпіонізму, теперішніх олімпійських ігор, олімпійського руху, був першим членом МОК для Росії (1890-1894), активним учасником 1-ї олімпіади сучасності, III-го олімпійського конгресу. В його працях зафіксовано багато визначних подій зароджувавшогося на рубежі століть міжнародного олімпійського руху. Д.Бутовський один з перших оцінив інтегративне значення спорту.

Обрання саме цієї людини першим членом МОК для Росії не було випадковістю, так як і те, що Кубертен, оголошуючи 23 червня 1894 року на міжнародному конгресі в Парижі перший склад МОК, четвертим назвав прізвище Бутовський.

До Парижського конгресу Олексій Бутовський і П'єр Кубертен були добре знайомі. Після Парижського конгресу між Бутовським і Кубертенем встановилося особисте листування.

Бутовський був присутній на 1-й олімпіаді в Афінах. Саме про цю олімпіаду він написав книгу "Афіни навесні 1896 року". Це була перша і єдина на російській мові книга про Ігри 1-ї Олімпіади сучасності. В ті роки розповідь про Олімпіаду було великою рідкістю. У праці (33 сторінки) Бутовський предстає як тонкий спостерігач, глибокий аналітик, що володіє прекрасним пером публіциста. У цій книзі багато унікальних деталей, подробиць про програми, учасників, про змагання та нагородження переможців і про атмосферу, яка була в Афінах у дні Олімпіади, про II другу сесію МОК та інше. Автор не обійшов увагою і П'єра Кубертена, і першого президента МОКа грека Бікела. Праця цікава і для осмислення генези міжнародного олімпійського руху, для повнішого зрозуміння процесу

зародження сучасних Олімпійських ігор.

Членом МОК О.Д. Бутовський був на протязі шести років, але і вийшовши з його складу, він продовжував підтримувати контакти з президентом МОК Кубертенем, приймав участь у міжнародних форумах щодо проблем фізичного виховання і спорту. Так Бутовський прийняв участь у міжнародному конгресі у Брюсселі в 1905 році, який увійшов в історію як III Олімпійський конгрес. Його робота "Вопросы физического воспитания и спорта на международном конгрессе в Брюсселе летом 1905 года" спочатку була опублікована у "Педагогічному збірнику", а потім вийшла окремим виданням. До нашого часу це найповніше і найцінніше видання про міжнародний конгрес в Брюсселі. Бутовський приймав участь у міжнародному конгресі з проблем шкільної гігієни у Парижі у 1910 році, а також у міжнародному конгресі в Брюсселі. Про міжнародні форуми і про свою участь у них він розповів в спеціальній праці, яка опублікована в "Педагогічному збірнику". Необхідно відзначити, що: Бутовський активно працював до останніх років свого життя, зберіг свіжість думки, прекрасну пам'ять.

В 1915 році у світ вийшли три книги 77-річного Бутовського: дві книги спогадів і праця "Воспитание и телесные упражнения в английских школах».

Помер Бутовський на 79-му році життя 25 лютого 1917 року. Смерть О.Д. Бутовського у лютому 1917 р., під час революції, залишилась непоміченою. Відмітимо вагомий теоретичний доробок О.Д. Бутовського у розвиток фізичної культури і спорту. Відмітимо вагомий теоретичний доробок О.Д. Бутовського у розвиток фізичної культури та спорту.

Бутовський залишив велику і значну спадщину. Його думки з питань теорії, методики фізичного виховання і спорту і зараз не втратили своєї научної, теоритичної і навіть практичної цінності. Високою і унікальною була значимість і цінність праць Бутовського для вивчення багатьох аспектів історії, теорії і методики фізичного виховання і спорту, для дослідження генезису вітчизняної науки про фізичне виховання і спорт.

Попереду довга та кропітка робота пропаганди імені О.Д. Бутовського, його внеску у вітчизняний і світовий спортивний рух. Перші паростки такого визнання з'явилися у Полтаві. У 2006 році в місті планується реалізація «ПРОЕКТУ» О.Д. Бутовського. Головною метою проекту є встановлення пам'ятника та меморіальної дошки О.Д. Бутовському в Полтаві. Тут Олексій Дмитрович навчався, згодом викладав і розпочинав свої перші кроки в галузі фізичного виховання та спорту.

Президент НОК України Сергій Бубка пропонує реалізацію цього задуму шляхом дольової участі зацікавлених сторін й у його фінансуванні. Першим на пропозицію НОК України відгукнулось управління в справах молоді та спорту Полтавської облдержадміністрації. Разом з обласним відділенням НОК України розроблено проект «Обласної програми організаційного забезпечення всеукраїнських заходів із відзначення 110-ої річниці Олімпійських ігор сучасності в 2006 році». 20 січня 2006 року програма була затверджена XXIV сесією обласної Ради IV скликання.

Щодо місця спорудження пам'ятника та меморіальної дошки, планується розмістити їх біля центрального входу до стадіону «Ворскла» та на фасадній частині будівлі колишнього кадетського корпусу, адже майданчик біля стадіону «Ворскла» - місце, де з середини XIX століття діяв один із перших в Україні іподромів. Його неодноразово відвідував О. Бутовський. Крім того, це наш «Олімпійський стадіон», на якому 12 липня 1980 року палав вогонь московської олімпіади. Меморіальну дошку планується розмістити при виїзді з корпусного саду по вулиці Жовтневій на будівлі кадетського корпусу (колишнє зенітно-ракетне училище), у якому навчався, а потім викладав О.Д. Бутовський і до якого приїжджав уже визнаним фахівцем. Дитяча спортивно-юнацька школа олімпійського резерву носить ім'я О.Д. Бутовського (ДСЮШОР); кожної зими на гірському стадіоні «Корчак», що в с. Стасях Диканського району, проходить відкрита першість області з гірськолижного спорту на кубок О.Д. Бутовського.

Ім'я Олексія Дмитровича Бутовського, який стояв біля відродження

Олімпійських ігор сучасності, створення теорії і методики фізкультурної освіти, системи підготовки фахівців із фізичного виховання для військових і цивільних навчальних закладів, незаслужено забуте, поступово повертається не тільки на сторінки вітчизняних спортивних видань. Оригінальні методики О.Д. Бутовського, що об'єднують у собі ідею і практику підготовки всебічно розвиненої особистості, в якій гармонійно сплелися прекрасні фізичні й інтелектуальні складові, є безцінною знахідкою для відродження вітчизняного Олімпійського руху.

Плідна діяльність нашого співвітчизника на світанку розбудови олімпійського руху сучасності є добрим прикладом для нинішнього покоління спортсменів, фахівців, тренерів з олімпійських видів спорту.

Нащадки пам'ятають свого талановитого земляка з Полтавщини, яка надовго дала йому «запас фізичної наснаги» та зміцнила в ньому любов до рідного українського степу, і гордяться ним.

14 жовтня 2006 року в Полтаві на Майдані Незалежності відбулося відкриття пам'ятника О.Д. Бутовському (автор проекту — В.Шевченко, автор погруддя — М. Посполітак. гранітні роботи постаменту' — Ю. В'ялий). Ця знаменна подія в житті олімпійського руху України відбулася завдяки Національному Олімпійському Комітету України разом з полтавським керівництвом та обласним відділенням НОК за підтримки Міжнародного Олімпійського Комітету і особливо його президента Жака Рогге, який доклав до цієї події значних зусиль.

У святковій церемонії відкриття пам'ятника О.Д. Бутовському брали участь президент НОК України Сергій Бубка, Герой України, член Виконкому МОК; голова Полтавської облдержадміністрації Валерій Асадчев, голова обласної ради Олександр Удовиченко, виконавчий директор НОК України Анатолій Домашенко та інші офіційні особи і спортивна громадськість Полтавщини.

Список рекомендованої і використаної літератури

1. Бутовская Н. Древо генерала Бутовского — от московського боярина Юрия до Натальи Дмитриевны из Кашина // Спортивная жизнь России. - 1993.-№3.
2. Вьщрин В.М. Россиянин в МОК // Физкультура и спорт - 1964-№6.
3. Зубалій М.Д, Зубалій В.М. О.Д. Бутовський - перший українець у Міжнародному олімпійському комітеті // Фізичне виховання в школі. - 2005.- №4. - С. 47-50.
4. Олексій Бутовський - апостол олімпійського руху сучасності II Вечірня Полтава. - 2006.- № 7.- С.8.
5. Черчатий Г. Біля витоків олімпізму стояв полтавець II Полтавський вісник.- 2000.- 29 вересня.